

عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای مهم‌ترین رخداد سیاست خارجی کشور پس از توافق مشارکت راهبردی جامع با چین بود. ایران پس از پانزده سال کوشش بالاخره به این سازمان راه یافت. در پی این رخداد موجی از تحلیل‌ها و انتظارات در کشور شکل گرفت و به روال سال‌های اخیر نگرش‌ها در این حوزه قطبی شد. برخی الحاق ایران به سازمان همکاری شانگهای را فاقد ارزش راهبردی و اقتصادی برای کشور برشمردند و طیفی دیگر آن را نشانه پایان تحریم‌ها و فشارهای غرب و آغاز عصر جدیدی در روابط خارجی کشور برشمردند؛ اما عضویت دائم ایران در این سازمان چه پیامدهای امنیتی و اقتصادی در بر خواهد داشت؟

در این نوشتار، برای پاسخ به این پرسش، اسناد کلیدی سازمان همکاری شانگهای در متن روابط قدرت و مدل رفتاری اعضای آن بررسی شده تا چهارچوبی برای شناخت رژیم بین‌المللی حاکم بر این نهاد فراهم آید. افزون بر این، با بررسی اسنادی که امضای آن‌ها شرط لازم عضویت دائم ایران در این نهاد است، پیامدهای امنیتی و اقتصادی عضویت ایران در این نهاد تبیین می‌شود. به این ترتیب، در این مقاله، چهارچوبی مفهومی برای تحلیل و تفسیر روند تحول در همکاری اعضای سازمان ارائه می‌شود و بر مبنای اسناد، اصول و رفتار سازمان در دو دهه گذشته، مدل رفتاری آن تبیین می‌گردد، سپس سازمان در محیط ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک اوراسیا بحث و بررسی می‌شود و در نهایت پیامدهای عضویت دائم ایران در این نهاد از منظر امنیتی و دیپلماسی اقتصادی تبیین می‌گردد.

چهارچوب مفهومی

سازمان همکاری شانگهای نماد کوششی جمعی با محوریت چین و روسیه برای شکل دهی به نوعی رژیم بین‌المللی است. بنا بر تعریف رایج، رژیم بین‌المللی مجموعه‌ای از اصول، هنجارها، قواعد و رویه‌های تصمیم‌گیری صریح یا تلویحی است که به واسطه آن انتظارات بازیگران در حوزه مفروضی از روابط بین‌الملل به همدیگر می‌گراید (کیوان حسینی، ۱۳۷۸). رژیم‌های بین‌المللی در قالب رویکردهای مختلفی مفهوم‌بندی شده‌اند. در یک تقسیم‌بندی کلان، سه مکتب در مطالعه رژیم‌های بین‌المللی را می‌توان از یکدیگر تفکیک کرد.

مکاتب فکری در مطالعه رژیم‌های بین‌المللی (Source: Hasenclever, ۱۹۹۷)

سازمان‌نگاری	نئولیبرالیسم	واقع‌گرایی	
دانش	منافع	قدرت	متغیر کانونی
قوی	متوسط	ضعیف	نهادینگی
اجتماعی	عقلانی	عقلانی	رویکرد فرانظری
نقش محوری	حداکثرسازی منافع مطلق	دغدغه‌مند دستاورد نسبی	مدل رفتاری

سه مکتب جریان اصلی نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل بر اساس مبانی فرانظری خود، نگرش‌های متفاوتی به رژیم‌های بین‌المللی ارائه می‌کنند. این نگرش‌ها بر مبنای متغیر کانونی شکل‌دهنده به رژیم‌ها، میزان نهادینگی رژیم‌ها و مدل رفتاری اعضای آن‌ها از یکدیگر منفک می‌شوند. از منظر متغیر کلیدی شکل‌دهنده به رژیم‌های بین‌المللی، واقع‌گرایان بر روابط قدرت، نئولیبرال‌ها بر هم‌پیوندی